

Reped a Fal

BESZÉLGETÉS RUDOLF W.-VEL

Együtt jártunk egyetemre, néhány nappal a „cseh bevonulás” után kezdtünk. Karl-Marx-Stadtból érkezett (korábban és később Chemnitz), szőkésbarna, mosolygós fiú, ruganyos mozgással: járása meghazudtolta a gravitáció törvényeit. Nevezük Rudolfnak. Ragyogóan megtanult magyarul, játszott nyelvünkkel, a németül értők idegeit pedig azzal borzolta, hogy szász dialektusban beszélt hozzájuk. Volt humora, sőt, öniróniája. Rácáfolt minden keletnémet-ellenes sztereotípiára. Nem hordott drapp cipőt szürke nadrággal és nem lógott ki fésű a farzsebéből. Minden volt, csak fegyelmezett nem, bár gondolataiban rendet tartott. Már akkor tudta, hogyan működik a piac, amikor mi még csak a „szocializmus politikai gazdaságtana” tankönyv bikkfanyelvét gúnyoltuk. Hamar összebarátkozott néhányunkkal, jórészt izgága-önhitt urbánus gyerekekkel. Az egyetlen volt velünk tanuló honfitársai közül, aki Ulbricht- vicceket mesélt, s aki mindig velünk tartott, amikor – mérsékelt bátorsággal – mozgolódni kezdtünk. Felejtető stációi egy minioперettnek. A számunkra. Rudolf számára viszont inkább egy (korántsem mindig víg-) opera nyitánya.

Magyar lányt vett feleségül, még egyetemisták voltak, amikor megszületett első gyerekük. Emlékszem, meglepett, hogy a pesti dagonya helyett az éles-karcos Lipcsét választották otthonuknak. 1981 óta ismét Magyarországon élnek, Rudolf '89 előtt tudományos kutató, utána – mindmáig – sikeres vállalkozó. A többi mondja el ő. Beszélgetésünk apropója 1989, a Mauerfall, annak is egyik előzménye, a magyar határnyitás, melyben mindketten közreműködtek. Rudolf tevékenyen, én inkább sehogy sem, mondjuk így: utólagos megfigyelőként. Ő barátait segítette át az akkor már lyukas Vaszfüggönyön, én Bécsben láttam őket vendégül néhány napra. Pár hónapra rá leomlott a Fal. Alig tudjuk mindmáig, hányan repesztgették és miképp, amikor még állt.

Kovács János Mátyás

KJM: 1989 júliusában járunk, telefonálsz, hogy ne lepődjek meg, ha pár nap múlva két endékás barátod becsönget majd hozzánk. E csengetés nem jöhetett volna létre, ha több mint húsz évvel azelőtt nem jelentkezel a Közgázra. Karl-Marx-Stadtból egyenesen a Marx Károlyra.

RUDOLF: Még korábban kezdődött, a hármassugrással. Sportiskolába jártam, ami – meg fogszlepődni – akkor még doppingmentes volt. Emlékszem, már Magyarországon voltam, amikor innen vittem egy kalapácsvető barátomnak erősítőszert, amit akkoriban még nem adtak neki az edzők. Ígéretes pályafutásomnak – ifjúsági bajnokságot nyertem – sérülés vetett véget. Utólag

végiggondolva: a sors megóvott a doppingtól. 1965-ben, 18 éves koromban egy versenyen elszakadt a hátizmom, s ezzel azon nyomban véget is ért az élsport számomra. Milchtrinker (tejivó) lettem, így neveztük akkoriban azt, aki ugyan már nem versenyzett, ám még végezte az iskolát és kapta az ingyen tejet. Berlinbe jelentkeztem egyetemre, de behívtak a minisztériumba és kérdezték, hogy nem akarnék-e Magyarországra jönni.

KJM: És te rohantál...

RUDOLF: Mit mondjak, tetszett nekem Budapest, de szerepet játszott egy másik fontos dolog is. Végeztem egy egyszerű számítást: négy év Ber-

lin, majd másfél év katonaság állt szemben hat év Budapesttel és nulla katonasággal, tudván, hogy mire visszaérek, a korom miatt már nem hívhatnak be. Furcsa volt, mert korábban, akit külföldre küldtek, előtte Halléban járt évekig a Munkás-Paraszt Fakultásra, ott kellett érettségiznie, nem kerülhetett el egy jókora „NDK-s sugárdózist”, mely megvédi majd idegenben. Majdnem mind párttagok voltak. Mi csak három hétig tartózkodtunk ott, közgazdászok és fogorvosok, néhány matematikus, előkészítő. Magyarot tanultunk, volt politikai fejtágító is, no, ott ismerkedtem meg Thomasszal, akit '89-ben átsegítettem hozzád. Már egy éve Pesten tanult, az ottani endékás egyetemisták párttitkára volt, visszaküldték instruktornak. Egyik nap azzal jön, hogy filmvetítés lesz: oroszul beszélő filmeket kell megnéznünk. Kérdezem, mi a fenének van ezekre szükség. Nyilván nem nekünk szólnak, hanem azoknak, akik a Szovjetunióba mennek tanulni. Rettentően főlháborodott, egymásnak feszültünk. Én addig üveg-házban éltem, mi, sportolók szabadabban beszél-tünk, mozogtunk, csak az eredmény volt fontos, utaztunk versenyről-versenyre, Nyugatra is.

KJM: Gondolom, nálunk is jártál.

RUDOLF: Csak '66-ban, már nem versenyző-ként. Barátaim kedvéért turistaként jöttem az at-létikai Európa-bajnokságra. Volt egy magyar le-velezőpartnerem is, egy pécsi lány, akivel a Bala-tonról jöttünk fel Pestre. S akit sajnos elvesztet-tem. Én felugrottam a villamosra, ő meg lema-radt, nem tudtam, hol keressem, telefonunk nem volt akkoriban. De tetszett az ország, '67-ben az-tán jöttem megint, már az egyetemre.

KJM: Mit szóltál édes anyanyelvünkhöz?

RUDOLF: Izgalmas volt, az előkészítőn hosz-szan gyakoroltuk az „o”-kat meg az „a”-kat, ro-konszenves volt a tanár, sokat tanultunk a ma-gyar történelemről, népszokásokról, művészet-ről. Nagyon szép év volt, élveztem a szabadsá-got. Amikor befejeztem a versenyzést, hosszú haját, később szakállt is növesztettem, érdekel-tek a hippik, itt meg akkoriban voltak tünteté-sek a vietnami háború ellen, majd jött '68. A hi-vatalos álláspontot kétségbe vonó szellemi áram-latok mindig is vonzottak.

Ö V A L A T T

Vagy öngyilkos leszek...

Paul Frenzel levele Rudolf W.-hez

1997. január 24.

Kedves W. kolléga!

[...] Az Állambiztonsági Minisztérium berlini levél-tárában négy dossziét találtak rólam. Ez nem volt meglepő a számomra, hiszen 1951 és 1961 között a Bundesbanknak megfelelő Deutsche Notenbank (Német Jegybank) népgazdasági osztályát vezet-tem. Ezáltal magas állású titokhordozó lett belőlem, és rendkívül érdekessé váltam az Állambiztonsági Minisztérium számára. A Stasi megbízta az osztá-lyomra beépített Franz azaz Freischütz („Bűvös vadász”) fedőnevű titkos munkatársat, nyerjen meg titkos ügynöknek, hogy mint „szakinformátor” reá-lis képet adjak a népgazdaság fejlődéséről. Főltöbb különös, hogy a Stasi már akkoriban (1954 máju-sa) nyilvánvalóan kétségbe vonta a hivatalos gazda-sági jelentéseket. Amikor ez a munkatárs megpró-bált beszervezni a Stasiba, magát is leleplezte. Azt hitte, „lerohanhat” engem azzal, hogy én biztosan

tudom, hol tartózkodik Schönfelder, az én 1951 elején Nyugat-Berlinbe menekült elődöm, valamint Friebe, egy másik munkatársam, aki 1953-ban szö-kött meg. Az utóbbi bírálta Sztálin Marxizmus és nyelvtudomány című könyvét, emiatt a pártveze-tés segédmunkássá fokozta le, és „szocialista átne-velésre” a VEB Elektrokohle széntelepére „dele-gálta”. Ő maga jelentkezett nálam, onnan tudtam meg az egészet. Az ilyen dolgokba egy osztályveze-tőnek, de még a bankelnöknek sem volt beleszó-lási joga, nemhogy döntési. Friebe különben a bonni pénzügyminisztérium főosztályvezetőjeként ment nyugdíjba, és Bonnban él. Ilyen tapasztalatai nyil-ván Önnek is vannak. Akkoriban nem tudtam, hogy Schönfelder hol van, de azt igen, hogy Friebe a nyugat-berlini Freie Universität-re jár. Egyszóval a feltételezés, hogy én bármit is tudok, csak arra volt kísérlet, hogy „leleplezve” érezzem magamat és megközelíthetővé váljak. Persze kikértem magam-nak, mondtam, nem vagyok hajlandó erről beszélni, és kiutasítottam a szobámból Franzot, majd elmen-tem az elnökhöz, és követeltem, hogy ezt az em-bert azonnal helyezték el az osztályomról. Ez a kö-vetkező nap meg is történt, Franz a HO Spezial-

KJM: Volt a nonkonformizmusnak bármi előzménye a családjában?

RUDOLF: Apám gépész volt egy sörgyárban, anyám villamoskalauz – képzelheted. Egyedül talán a nagynéném, anyám féltestvére volt radikális a családjában. Mikor én Pestre kerültem, ő már Hamburg környékén lakott. Ő volt az izgalmas, gazdag nyugati rokon. Mindig a nyugati zónában élt, ötéves voltam, amikor eljött hozzánk, nagy fekete Mercedesen, hogy magával vigyen...

KJM: És az ikertestvéred meg a nővéred ott maradtak volna – esetleg örökké – keletnémetnek?

RUDOLF: Valami miatt megtetszettem neki, látott bennem fantáziát, ahogyan később mondta, de anyámék nem adtak oda hál'istennek. Egyébként tiszta fejű, kemény nőnek ismertem. A pénz és az üzlet volt a világa. Egyetemista koromban egy rokonunkon keresztül tartottam vele a kapcsolatot, aki egy német konszern képviselőjében tárgyalt gyakran Magyarországon.

KJM: Felteszem, biztonságot adott az érzés, hogy ha bármikor kiebrudalnának vagy kiszöknél az NDK-

ból, tudhattad, van valaki odaát, aki támogat majd. Bármikor hozzád vágnék néhány tízezer márkát, hogy elindítsd az életed.

RUDOLF: Nem ismerted a nénémet. De valóban nem volt véletlen, hogy eredetileg, még Berlinben, külker-szakra jelentkeztem, nem pedig elméletire, mint a Közgázon. És jóval később, amikor a nyolcvanas évek második felében megindult Magyarországon a kereskedelem a számítógép-alkatrészekkel, talán emlékszel erre, kértem tőle tízezer, csináltam belőle harmincat, s visszaadtam neki tizenötöt. Simán elfogadta.

KJM: Kanyarodjunk még egy kicsit vissza az egyetemi évekhez, pontosabban Thomashoz. Meddig tartott a hajthatatlansága?

RUDOLF: Később úgy mesélte, hogy az én párttagfelvételi balhém volt az első nagy törés a hitében. Nem tudom, mi történt a színpalak mögött, csak az előzményeket ismerem, de azokat nagyon. Sportfelelős voltam az endekások között. 100-150 egyetemistának szerveztünk focit, tenisz- és pingpongversenyeket. Jegyeket is vetünk nagyobb sporteseményekre. Amikor 1972-

hoz [a keletnémet „Közért” speciális feladatokkal megbízott részlege – a ford.] került és az NDK Nemzeti Néphadserege valamint a Szovjet Hadserg élelmezéséért felelt. Ezt egy ottani igazgatótól tudtam meg, aki véletlenül az én házámban lakott.

Összefoglalva: meg lehetett tagadni a Stasival az együttműködést! A beszerzési próbálkozás részleteit különben már csak a saját dossziéimból ismerem meg. (Mellékelem a másolatokat.)

1953 elején illetékes igazgatómat az elvi kérdésekkel foglalkozó osztály vezetőjének nyomására elbocsátották hivatalából. Mi volt a vétkem? Az, hogy a hitelfolyósítás módjáról úgy nyilatkoztam, ahogyan az az NDK-ban ténylegesen működött: „hitelautomatizmus” („kényszerhitelnek” is mondták), amelyet egyes-egyedül a Pénzügyminisztérium irányított! A dossziéből tudtam meg, hogy a Minisztertanácsban engem javasoltak az igazgató utódjának. Ezzel szemben az Állambiztonsági Minisztériumban – így vettem ki a szövegből – erős kétely támadt amiatt, hogy még nem küzdöttem le „szociáldemokratizmusomat”. Amikor 1949/50-ben az érchegységi Eibenstockban a bank részlegvezetője lettem, delegáltak az SED [Német Szocialista Egységpárt] vá-

rosi vezetőségébe. Ott korábban mindenki az SPD [Német Szociáldemokrata Párt] tagja volt. Tehát azzal gyanúsítottak, és ezt igen részletesen kifejtik az 1950-ben Chemnitzben megnyitott aktámban, hogy állítólag „negatív viszonyt” tartok fenn, különösképp egykori SPD-tagokkal.

Ha tényleg megtesznek igazgatónak [...], az elvi kérdésekkel foglalkozó osztály vezetőjével nekem is „balhém” lett volna. Ennek az embernek [...] bírálnia kellett volna, hogy a Moszkvából parancsba adott hitelirányelvek kizárólag az államháztartási hiány leplezett finanszírozását szolgálják. (Az államgazdasági hiányt minden évben kiszámítottam és benyújtottam az elnöknőnek, míg csak egy új elnök meg nem tiltotta nekem ezt.) De nem, az osztályvezető ezt a rossz gyakorlatot lelkesen és a legmagasabb színtűvel dicsérte, ami persze végül nem segített sokat rajta, mert 1958-ban egykori NSDAP tagsága miatt [...] alkalmatlannak minősítették és elbocsátották! (Egyikőjüket sem mentette meg az a különleges buzgalom, amellyel átvették a szovjet gyakorlatot.)

Valójában az volt a feladatom, hogy az igazgatóságnak „lakkozás” nélkül, vagyis a publikált „győ-

ben a nyugatnémet focisták (Beckenbauer, Müller stb.) Pestre jöttek, elkezdtek a szervezést...

KJM: Mindenkiel őszintén beszéltél? Te szoktad volt mondogatni, hogy egy endékással talán még lehet nyíltan társalogni, kettővel már biztosan nem. Azt tudtad, hogy körülöttünk, magyar barátaid körül időnként forr a levegő, még bajod is származhat belőle. Nem féltél ifjú honfitársaidtól? Például amikor sztrájkoltunk a tervezés-vizsga ellen, a kirúgást is reszkírozva. Igaz, mi, jól-szituált magyar háborgók ezerszer kevesebbet kockáztattunk, mint ti.

RUDOLF: Nekem ez a pezsgés és a ti magatartások nagyon tetszett. Láttam azt is, hogy itt nem csak lázadásról van szó, hanem szakmai érvek is elhangzanak, így aztán én sem voltam valami óvatos. Később se, amikor Lipcsébe visszatérve „összeesküvést szítottam”. Egyetemistaként még elég naív voltam, nem néztem, ki a besúgó, ki nem, ki a pesti, ki a vidéki, ki zsidó és ki árja, pusztán szimpátia alapján közeledtem az emberekhez. Amikor a sztrájk szóba került, megszerveztem, hogy a németek ne forduljanak ellene.

KJM: A követségről nem szóltak le, hogy „Genosse, ez nem lesz így jó!”?

RUDOLF: Nem voltam Genosse, hisz a párttag-felvételek már korábban meghíúsult. Kész röhej volt. Az egészet az említett Magyarország–NSZK meccsnek köszönhettem. Már kezdtük rendelni a jegyeket, amikor a követség összehívott egy értekezletet, minden egyetemistának részt kellett vennie rajta. Téma: célzott nyugatnémet provokáció (zielgerichtete Provokation). Az NSZK titkosszolgálat állítólag arra készül, hogy a stadionban minket, endekásokat, provokáljon. Jelentkeztem, hogy nem értem a dolgot. Ha mindenáron provokálni akarnának, akkor ezt inkább a kollégium és az egyetem között tesszik majd és nem a stadionban, ahol igencsak nehéz felfedezni minket. Később kiderült, hogy egyszer Varsóban lefénnyépezték az NDK-követség munkatársait, amint egy, titokban a hátuk mögé kifeszített transzparens előtt drukkolnak a Nyugatnak. Ezért most minden követségi alkalmazottnak és egyetemista párttagnak (nekem is mint tagjelöltnek) megtiltották, hogy kimenjünk a meccsre, a többieknek meg erősen ajánlották, hogy maradjanak otthon.

zelmi jelentésekkel” szemben reális beszámolókat és elemzéseket készítek. Az elnöknő azután az igazgatókkal és velem megvitatta, hogy mit [...] továbbíthatunk a miniszternek. Munkatársaim és én tehát sok tekintetben többet tudtunk, mint ami valaha is a kormány és a Politikai Bizottság tudomására jutott. [...] Még a jegyzeteinket is csak nagy munkanaplókba írhattuk bele, amelyek szintén bizalmas, zárt anyagoknak számítottak, s amelyeket este a szobámban lévő páncélszekrénybe kellett helyeznem. Itt tartottuk a munkámhoz szükséges szigbiz. és szigtitk. zárt anyagokat is, ezeket kiadásakor és visszaadásakor én [...] iktattam. Ezt rendszeresen ellenőrizte a szigbiz-megbízott és az Állambiztonsági Minisztérium képviselői is. Nagyon is lehetséges, hogy a minisztérium a hozzám beépített „Bűvös vadászón” vagy az ellenőrzéseken keresztül érdekes adalékokhoz jutott, s ezért akart beszervezni engem „titkos (!) szakinformatornak”. Körülbelül az ötvenes évek közepéig még nagyon is hittem abban, hogy „szocialista gazdaságot” csak elég „jól csinálni”, s akkor le lehet küzdeni az „építés nehézségeit”, illetőleg a fejlődésben mutatkozó fennakadásokat. (Ilyesmit hirdetnek buzgón még ma is a PDS [De-

mokratikus Szocialista Párt – kommunista utódpárt] emberei és más javíthatatlanok.) Ebben a hitben „szövetkeztem” 1955-ben Capkinnal, a pénzügyminiszter szovjet tanácsadójával, akinek tudomására hoztam egy igen kritikus elemzésemet. Ő erre kijelentette, hogy ez az első elemzés, amely alaposan kimutatta a tervteljesítésben jelentkező tényleges problémákat és gyengeségeket. Ezt az akkori illetékes igazgatóm jelenlétében mondta, mivelhogy engem, Capkin „rangja” miatt egyedül nem lehetett meghívni a beszélgetésre.

Az igazgató azonban egyáltalán nem ismerte munkám tartalmát. A beszélgetés tehát a tanácsadó és közötttem zajlott. Az igazgató szó szerint némán figyelte, hogy itt olyan problémákról tárgyalnak, amelyekről a szovjet szakértő úgy véli, hogy szükséges és helyes beterjeszteni a minisztertanácsnak. Visszafelé, a bankba menet kissé „letolt”, de a tartalmi részhez nem tudott hozzászólni. Az igazgató-sági ülésen az elnöknő eleinte „teljesen örülnek” nyilvánított, mert elemzésemben – kollégáim lelkes támogatása mellett – kíméletlenül rámutattam, mi volt az, amit Walter Ulbricht „Új Kurzusában” [itt az 1953 júniusi felkelés utáni kisebb reformokról

A tagfelvételnél pedig szememre hányták ideológiai éretlen viselkedésemet, mondván: alaposan gondoljam át politikai nézeteimet.

KJM: De miért akartál egyáltalán párttag lenni? Nem írtóztál a pártfegyelemtől?

RUDOLF: Mindenki az FDJ, a keletnémet KISZ, tagja volt a társaim közül, és természetesnek tűnt, hogy párttagok leszünk. Meg voltam győződve róla, hogy a rendszert csak belülről lehet megváltoztatni. Ha kívül maradsz, kiszolgáltatottá válsz. Bár nem voltak a legjobbak az előjelek. A Tőkéről tartottak szemináriumot a párt-szervezetben, ahol azt mondtam, szeretném próbára tenni Marx néhány tételét. „Mi az, hogy próbára tenni?” – háborodott fel az egyik fejes –, „én háromszor olvastam a Tőkét, ma sem értem teljesen. Azt meg kell tanulni, nem pedig ellenőrizgetni.” Mi meg közben az egyetemen mást se csináltunk, mint értelmeztük-kritizáltuk Marxot. Hegedüs András, Jánossy Ferenchez jártam szemináriumra. Ezek az előjelek viszont csak megerősítettek a hitemben. Úgy éreztem, tenni kell valamit azért, hogy olyan emberek, mint aki

rám förmedt a Tőke-szemináriumon, ne lehessenek vezető pozícióban. Egyébként ekkor lettünk jóban Thomasszal, aki mellém állt. Ő volt az egyik ajánlóm. Nem sok sikerrel persze. Később engem kért fel esküvői tanúnak. Akkor még semmit sem sejtettem arról, hogy meleg. Kezdődő barátságunknak talán az lehetett részéről az egyik oka, hogy már ő is szeretett volna szabadban élni, és tetszett neki, hogy én merem egy kicsit.

KJM: Én sem vettem észre, hogy szeretik egymást, amikor Bécsbe betoppantak hozzánk Gerddel.

RUDOLF: Sokat laktam Thomasnál Kelet-Berlinben a nyolcvanas évek közepén, amikor – már megint Magyarországon élve – rendszeresen megfordultam Nyugat-Berlinben mint vendégkutató. Egy alkalommal váratlanul érkeztem. Válságban volt, épp elhagyta második felesége, akitől volt két gyereke. Ekkor kitört belőle, elmondott mindent. Még aznap este elvitt néhány melegkocsmába, hogy bemutassa barátait. Nekem fogalmam sem volt arról, hogy ez egy ilyen tág szubkultúra. Nagyon sok intelligens, művelt és szim-

van szó – a ford.] és a határozatokban rögzítettek [...], és hogy mi történt valójában. A dolog olyan volt, mint valami csődjelentés, jöllehet ezt ilyen drasztikusan nem engedhetjük meg magunknak. Miután beszámoltam Capkinnal folytatott megbeszélésemről, az elnöknő és az igazgató is összeszedte bátorságát, és az elemzést húzások nélkül továbbították a Minisztertanácsnak. Ott viszont az elemzés – legalábbis, ahogy a minisztertanács elnökének személyi titkára a kormány vendégházában ebéd közben elárulta nekem – úgy csapódott be, mint egy gránát.

De mi is történt? Létrehoztak egy különbizottságot: a pénzügyminiszter, az Állami Tervbizottság elnökhelyettese, a kereskedelmi és ellátási miniszter, a jegybank elnöknője voltak a tagjai, prof. Oelssner, miniszterelnökhelyettes vezette. [...] Egy év után befulladt a bizottság munkája, mert időközben a PB (vagy Günter Mittag) egyszemélyes határozatai mindent leköröztek. Próbáltunk tovább ügyeskedni, ahogyan addig csináltuk.

Ez csak egy példa arra, hogy a bankban (és a minisztériumokban stb.) volt lehetőség a tényleges helyzet helyes felmérésére. De mégis: ha a tanácsadót nem nyertem volna meg „társnak”, akkor a

reális elemzés nem került volna el a Minisztertanácsnak. Ott pedig annak ellenére, hogy az „akcionizmus” mellett döntöttek [...], sikerült életem, hogy a különbizottság bevezette a részletfizetési vásárlást, amelyet eladdig „kapitalista kizsákmányolásként” átkoztak, és ily módon a túlságosan drága, eladhatatlan raktárkészletek elkeltek. De alapvető dolgokon nem lehetett változtatni. Ekkor kezdett megfogyni a „hitem”.

1957 október 13-án (vasárnap) értem jött a sofőröm, azonnal be kellett mennem a bankba. Amikor megérkeztem, megtudtam, hogy aznap „villámgyors bankjegycserére” fog sor kerülni. Erről vagy hasonló, szélsőségesen spekulatív akciókról az elnökhelyettesnek, az igazgatóknak, és természetesen nekem, az illetékes osztály vezetőjének fogalma sem volt. Mint később kiderült: a pénzügyminiszter a PB-nek egy hajánál fogva előrángatott (minden reális alapot nélkülöző) jelentést nyújtott be, amely szerint „nyugati imperialisták, monopolisták és ügynökszervezetek több száz millió NDk-márkát halmoztak fel”. (Így állt a törvényszövegben.) Márpedig a készpénzforgalom ellenőrzésével és elemzésével megbízott embereimnek éveken át Csipkerózsika ál-

patikus emberrel futottam össze azon az éjszakán. Az NDK-ban érdekes módon szabadabban hagyták őket, mint Magyarországon. Akárcsak az FKK-t, a nudizmust. Addig se politizálnak – gondolta a hatalom. Thomas egyébként hozzám sohasem közeledett. Közben – mint később elmondta – nagyon örült, hogy én pedig nem távolodtam el tőle, mint annyi barátja, mikor megtudták, hogy a saját nemét kedveli.

KJM: 1973-ban, amikor végeztünk, ebből még semmi se látszott: ő ment Kelet-Berlinbe, te pedig szintén feleségestül, sőt kislányostul Lipcsébe. Te, aki mindig mindent előre mérlegelsz, neked nem volt világos, hogy veszett ügy mellé állsz, amikor a létező szocializmust akarod megjavítani?

RUDOLF: Nem, úgy éreztem kell és tudok valamit tenni, mai szemmel amolyan naiv-optimista elszántsággal indultam haza. Minket, végzősöket összehoztak potenciális munkaadóinkkal, és Lipcséből is jött egy professzor a *Handelshochschule*-ről, akivel első pillantásra szimpatikusak lettünk egymásnak. Később kiderült, hogy nem véletlenül. Tanítani akartam a tervezés elméletét, a gya-

korlatot meg tanulni, olvasni, vitatkozni, megírni a disszertációm. Mire Lipcsébe értem, meghívómat már hidegre tették, nekem azt mondták, kimerült, alvókúrán van. Én meg elhittem. Később visszajött a tanszékre, jóban voltunk, sokat jártunk össze, de sose beszélünk arról, mi is történt vele. Sorsát ismerve biztos vagyok abban, hogy miattam hallgatott, nem akart veszélybe sodorni. Még a Balatonra is elhívtuk, ahol feleségem szüleinek volt háza. Majd egyszer csak – már Magyarországra való visszatelepülésünk után – megszakította velem a kapcsolatot. Akkoriban azt terjesztették róla, hogy meghalt. Kiderült, azt hitte rólam, hogy a Stasi ráállított. Amikor '89 után megnézte az aktáit, írt nekem egy hosszú levelet keserű életéről. (A levelet *Öv* alatt közöljük – a szerk.) A döbbenetes az egészben az, hogy mielőtt szakított volna velem, összeismerttettem Jens barátommal, szervezkedésünk vezetőjével, akiről akkor még nem tudtam, hogy IM (*Informeller Mitarbeiter*) vagyis téglá, aki tényleg jelentett róla. Professzorom elküldte nekem saját Stasi-aktái rólam szóló részeit, amiből kiderül, az állambiztonságiak kitervelték, hogy Jens úgy tud

mát kellett volna aludniuk ahhoz, hogy az efféle „bűnös ténykedést” ne vegyék észre. Egyik negyedévről a másikra nagy biztonsággal, fel- és lefelé maximum 50 millió márkás tőréshatárral mindig előre tudtuk jelezni a készpénzforgalmat. [...] Titkárnőm is izgatottan jött a bankba és magával hozta a „bankjegycseréről” szóló törvényszöveget. Csodálkozva találtuk meg bennük elnöknőnk (nyomtatott) aláírását. Nem sokkal később ő maga rohant le izgatottan a fölépcsőn, nekem támadt és azt kiabálta, teljesen megőrültünk, a tudta nélkül bankjegycserét szerveztünk?! Mindannyian úgy megdöbbentünk, hogy egy szó nem jött ki a szánkon.

Kedden erre átküld engem a pénzügyminisztériumba, hogy megtudjam, milyen eredményt állapítottak meg az első cserenapon. Ott minden ismerős munkatárs kijelentette, hogy nem tud semmiről. Míg aztán valaki felszólított, hogy jöjjen be vele a szobájába. Őt bízták meg azzal, hogy állapítsa meg az eredményt. Hétfőről keddre virradó éjszaka közölte a pénzügyminiszterrel, a forgalomban lévő bankjegyek (akkoriban mintegy ötmilliárd márka) és a beváltott bankjegyek közötti különbség az első cserenapon 630 millió márkát tett ki. A pénzügyi-

niszter még ugyanazon éjszaka jelentette ezt a nagyszerű eredményt Walter Ulbrichtnak. Az meg négy héttel később egy KB-ülésen közölte, hogy „súlyos csapást mértünk a monopolistákra, az imperialistákra és a beváltóhelyek sibilóira, amennyiben 630 millió márkát ragadtunk el tőlük.” (Idézet a „*Deutsche Finanzwirtschaft*”-ból.) Csakhogy a jóember, aki semmit sem értett a dologhoz, a „pénzkibocsátási tartalék” több mint 200 millió márkás összegét is beleszámította a forgalomba, noha az gyakorlatilag „hulladékként” (eredeti csomagolású bankjegyekként) külön trezorban feküdt. Amikor megmagyaráztam neki a hibát, vagyis hogy valójában csak 400 millió márka az eredmény, elsápadt és egész testében reszketni kezdett. Sejtettem, hogy baja lehet belőle, ha a tényleges eredményt közli a miniszterrel, aki már éjszaka bejelentette a „nagy győzelmet” W. Ulbrichtnak. Én jelentettem az elnöknőnek, de nála már „felvigyázóként” ott ült a KB egyik munkatársa, aki azután azonnal tovább jelentett.

Ugyanazon az estén 21 óra 30 körül bejön értem egy kolléga a bankból azzal, hogy azonnal mennem kell a miniszterhez. A miniszter mellett már ott ült valamennyi helyettes és főosztályvezető, a bank el-

a legkönnyebben a professzor közelébe férkőzni, ha rajtam keresztül kéri meg: segítsen abban, hogy visszavegyék a pártba.

KJM: Mondd, meddig voltál ilyen hiszékeny?

RUDOLF: Jó sokáig, 1977. december 6-áig biztosan, ez volt a nap, amikor bekísért a Stasi. Addig – mint sok endékás – kettős életet éltem: munkaidő alatt olvastam, soha annyit az életemben, tanítottam és írtam a kandidátusi értekezésemet a természetes tervezés korlátairól a szocialista gazdaságban, este és hétvégén meg kis csoportokba szerveződve „kompenzáltunk”. Politizáltunk, vitatkoztunk, próbáltuk megtalálni a rendszer betegségének okait. Olvastunk nyugati újságokat, ahogy akkor mondták, az NSW (a nem-szocialista világ) sajtótermékeit. Mások ugyanekkor kitombolták magukat valamelyik szubkultúrában. Írók olvasták fel egymásnak meg nem jelentethető verseiket, regényeiket. Hallgattuk Biermann dalait. Voltak, akik csak hazamentek, bezárták maguk mögött az ajtót, kinyitották a nyugati tv-t, a fotel mellé tettek egy láda sört és bámulták a Bundesligát.

KJM: A disszertációd témája sem volt akármilyen. Tudhattad, hogy kiveri majd a biztosítékot, hisz az NDK-ban uralkodó gazdasági mechanizmus leglényegét támadtad.

RUDOLF: Hát igen, amikor a Doktorvaterem keresett egy opponenst a számomra, nagy nehezen talált valakit a Tervhivatalban, Berlinben, aki volt olyan rendes és – mint németül mondjuk – „eltanácsolta magát”, mint bírálót. Elküldte, csak nekem és professzoromnak, a tőle várható opponensi véleményt, melyben többek között megírta, hogy zavaros a viszonyom a demokratikus centralizmushoz. Nem érdekelt, folytattam az írást, és hasonló szellemben tanítottam a diákjaimat. És vitatkoztam például a tanszéken a stabil árákról, mint szocialista vívmányról – ez volt ugye a dogma mifelénk. Jártam Pestre, akkoriban találkoztam Dalossal és Harasztival. Dalost nem rajtatok keresztül ismertem, neki berlini barátaitól hoztam üzenetet. Emlékszem, Haraszi elmondta, hogy a hatalmi politika nem érdekli, legfeljebb egy bázisdemokratikus mozgalomban kívánná részt venni. Én ekkor másképp képzeltem a világot. Lipcsében kapcsolatba léptem evan-

nöknője, összesen 14 személy. Most aztán be kellett és be is tudtam bizonyítani, hogy az első eredmény hamis volt, és a második a helyes. A miniszter nagy dicséretben és köszönetben részesített és elengedett. Amikor hazaértem karlshorsti lakásomba, hajnali 2 óra tájt, éppen vetkőzni kezdtem, hogy végre aludni mehessek, amikor megint csöngettek. A pénzügyminisztérium két munkatársa jött, igazolványt mutattak és közölték, hogy a miniszter kéri: még aznap éjszaka a megyékből érkezett beszámolókat is vizsgáljam át, hogy van-e bennük hiba. Ez persze teljesen elmebeteg ötlet volt, de mit tehettem? Amikor a minisztérium elé értünk, a két „pénzügyminisztériumi munkatárs” felmutatta Stasi-igazolványát. Azután három Stasi-tiszt hallgatott ki 2 és fél órán át mint „tanút” arról, hogy miért akartam tudni az eredményt, ki bízott meg, és miért éppen engem bíztak meg stb., csupa elmebeteg kérdés, mert egyszerűen nem akarták megérteni, hogy a német jegybankról szóló törvény szerint egyedül nekünk volt jogunk bankjegyet kibocsátani és bevonni, tehát az akciót elhallgatni az elnöknő elől, aki egyben a minisztertanácsnak is tagja, durva törvénytörés. Azt is megmagyaráztam nekik, hogy ez a

csereakció egyáltalán nem volt indokolt, mint ahogy az a módosított beváltási határidő lejártával ki is fog derülni. (Ezt azonban egyáltalán nem akarták tudni.) Azután pótlólagos „hallgatási nyilatkozatot” írtak velem alá, noha különben is „titokhordozó” voltam. Az általam kivizsgált eredményt senkivel sem közölhettem, munkatársaimmal sem. A végelszámolást azután a jegybank főkönyvelőjére ruházták át, ám a végleges eredményt ő sem közölhetette senkivel. Eszerint egy „kicsit” manipulálnia kellett a Jegybank mérlegével, mert a különbség gyakorlatilag nyereséget hozott a banknak. Amikor azután betejesztette a következő mérleget, egy munkatársam alaposan átnézte, és a takarékkállományt is elemezte. (Sok bankjegyet nem becsereáltak, hanem takarékszámlára fizettek be.) Megmagyarázta nekem, hogy egészen biztos benne: végül a különbség maximum 150 millió volt. Ez a nagyságrend teljesen megfelelt az 5 milliárd értékű bankjegy cseréjéből amúgy is adódó nyereségnek. (Elveszett, elszakadt, elégett bankjegyek, stb. amelyek a Jegybank „kibocsátási nyereségévé” válnak.) W. Ulbrichtot és Grotewohlt alighanem életük végéig nem informálták a helyes eredményről, mivel későbbi publikációk

gélíkus teológusokkal, feleségem hozzájuk járt az egyházi egyetemre (*Theologisches Seminar*). Olvasókört szerveztünk. Sokan nem is voltak vallásosak közöttük, csak épp nem tudták más módon kielégíteni érdeklődésüket a filozófia, szociológia és a politika, illetve a szabadabb viták iránt. Származásuk miatt vagy mert nem voltak elég megbízhatók nem vették fel őket más egyetemre. De a hívők sem voltak bigottak, és gyakran balosabb nézeteket vallottak, mint én. Persze nem azért, mert a Szeminárium mellett nekik is be kellett járniuk az egyetemre marxizmus-leninizmusból vizsgázni. Sok éjszakát töltöttünk heves vitákkal. Az evangélikus egyház egyébként is fontos szerepet játszott ebben az időben. Helyet adott úgy a környezetvédőknek, mint a békemozgalomnak. Feleségemmel mi is gyakran jártunk templomba, a Tamás-templomba, zenét hallgatni.

KJM: Mikor kezdte szervezkedni?

RUDOLF: 1974/75-ben. Akkor találkoztam Jenszel. Tanársegéd volt ő is, akárcsak én. Rokonszenves politikai nézeteket vallott. Tagja volt egy berlini hálózatnak, és saját csoportot hozott létre

Lipcseben, ennek lettem tagja. Utána én is elkezdtem külön csoportot szervezni, melyhez néhány evangélikus barátom is csatlakozott. A berliniek érintkeztek a nyugatnémet trockistákkal. Ahogy akkor a Stasi mondta, elméleti és gyakorlati „államellenes” tevékenységet folytattunk, konspiráltunk, elvileg mindenki csak a saját csoportját és felső kapcsolatát ismerte. Nyilatkozatokat fogalmaztunk, pénzt gyűjtöttünk a lengyel munkásoknak és az endékás bebörtönzött ellenzékiek hozzátartozóinak, bővítettük a szervezetet, elhatároztuk, hogy feldolgozzuk a sztálinizmus történetét és feltárjuk az aktuális rendszer alapvető bajait. Egészen addig ment ez így, amíg '77-ben Jenst le nem tartóztatták, majd nem sokkal később az egész hálózatot, így engem is. Jó kis történet volt: szemináriumot akartam tartani, valamit benn hagytam a tanszéken, mely a főiskola egy másik épületében volt, rohantam vissza, felugrottam a villamosra, csak azt láttam, hogy két férfi lemaradt a megállóban...

KJM: Ez már a második ugrási történeted, a hármassugrást nem számítva. Talán nem kellett volna annyit sportolni gyerekkorodban...

is említést tesznek a pénzcsera körüli „nagy győzelemről”.

Sok hasonló példát mondhatnék még a manipulációra és értelmetlen akciókra. Csak kettőt említek. Egyik az élelmiszerjegy-rendszer megszüntetése 1958 októberében, amikor is a röviddel előtte tett „ígéret” dacára az élelmiszerárak jelentősen megemelkedtek. (Egy pénzügyminisztériumi főosztályvezető a háború vége után 13 esztendővel meghozott döntést a „szocialista tervgazdálkodás fölénye bizonyítékaként” dicsőítette [...]) Azután Lipcse megyébe küldött különmegbízottként a „helyszínen” győződhettem meg róla, hogy a lakosság egészen másképpen látta a dolgot. Az ellátás állandóan válsággal küszködött. Vagy amikor a pénzügyminiszternek az az örült ötlete támadt, hogy az 1958/65-ös hétéves tervet (amely szerint az NDK maga mögött hagyta volna az NSZK-t a lakossági fogyasztásban!!!), kiegészítse egy hétéves államháztartási tervvel, sőt egy hétéves hitel- és készpénzforgalmi tervvel is. Miniszteri megbízottként Odera- Frankfurt megyébe „vezényeltek”, és ott láttam a schwedti olajfinomító kombinát és papírgyár építése körüli dilemmát, egyfelől a grandiózus veszteségeket és pa-

zarlást, másfelől pedig sok üzem műszaki felszerelésének hihetetlen elmaradottságát [...]

Ezért döntöttem úgy hogy befejezem a Banknál folytatott tevékenységemet. A dilemmám ez volt: szándékomat meg kellett indokolni a pártvezetőség előtt. Ha bevallottam volna az igazi okot (növekvő kételyeimet a tervgazdálkodás sikerességében), akkor teljesen jelentéktelen pozícióba helyeztek volna, például, mint ahogy tényleg említették is, egy térszékbe küldtek volna el segédkönyvelőnek. [...] Így azután más indokokkal álltam elő, amelyeket nem vettek figyelembe. Ekkor Joswig prof., a közgazdaságtudományi fakultás dékánhelyettese [a berlini Humboldt Egyetemen – a ford.] jött segítségemre és odavett magához. Csak ímmel-ámmal egyeztem bele. Nem tartott soká és úgy éreztem, hogy csöbörből vödörbe kerültem. Mire ezt tényleg felismertem, már megépült a Fal. Feleségem meg én a sok rokonkapcsolat miatt a „szökést” csak végső esetre terveztük. Az a nagy előnyöm mindenesetre megvolt, hogy az „ágazati” professzorok (fogyasztási cikkek kereskedelme, ipargazdaságtan) egyhangúlag kijelentették, a pénzgazdálkodáshoz nem értenek. Nem is csoda, soha semmit nem tudhattak meg arról, ami

RUDOLF: Csalódott képet vágtak. A tanszék-ről nyugisan a szeminárium épülete felé tartok, amikor egyszer csak megáll mellettem egy autó. „Maga Rudolf W.? Akkor a nép nevében!” Kivittek a lipcsei vásár területére, és egy kis szobában vallattak. Később kiderült, hogy Jenst már két héttel azelőtt lefogták, és megígértették vele, hogy nem szól senkinek. Azon a napon, amikor engem elkaptak, csoportomból mindenkit bekísértek. Nekem azt mondták, hogy egyiküknél pusztát találtak, ő a BND, a nyugatnémet titkosszolgálat embere. Utána nyomoznak. Egyébként a Stasi mindent tudott. Hiába játszottam az ártatlant, aki semmire se emlékszik, egyfolytában szembesítettek a tényekkel. Profik voltak. Biztos, hogy volt poloska a lakásban. Egy szomszédunk látta is, hogy egyszer éjjel jártak nálunk 1977 őszén, amikor épp Magyarországon voltunk. Jött egy kisteherautó, utasai becsöngettek az első emeleten egy kollégámhoz a főiskoláról, ő is besúgó volt, s vele együtt fölmentek hozzánk. Valószínűleg akkor szerelték le a lehallgató-berendezést.

Engem egészen estig vallattak, aztán hazakísértek. Nem volt házkutatási parancsuk. Dokumen-

tum-átadásnak hívták az eljárást, bejöttek a nagyszobába, én rettentően féltem, mert volt nálunk az RAF-ról, a Bader-Meinhof csoportról egy iratköteg a hálósobában. Odszóltam a feleségemnek magyarul, hogy baj van, gyorsan égesse el a cserépkályhában, így is tett...

KJM: Mire jó Petőfi nyelve...

RUDOLF: Nem lett volna elég, szerencsére be is volt fűtve. Mellesleg egyáltalán nem rokon-szenveztünk az RAF-fel, a fizikai erőszakot mindig is elfogadhatatlannak tartottam. Hál' isten, a stázisok másra hajtottak, odaálltak a könyvespolchoz, és utasítottak, szinte oda se nézve, hogy „ott fönny a második polcra vegye le a harmadik könyvet!”. „A pokol első köre” volt Szolzszenyicintől. Majd szóltak, hogy hajtsam fel a szőnyeget, és a linóleumpadló részéből szedjem elő a Charta 77 kiáltványát.

KJM: Nem kezdte gyanakodni a társaidra?

RUDOLF: Dehogynem, a világ amúgy is megváltozott a számomra. Igaz, bohózzal kezdődött az új élet. Mikor késő este elmentek a rendőrök,

az államháztartásban és a hitelügyben ténylegesen történt. [...] Ami konkrét tudásom volt, ami egy előadás szempontjából fontos lehetett volna, azt nem dolgozhattam fel, mert különben államtitok-sértés miatt súlyos büntetés fenyegetett volna. [...]

Amikor a felsőoktatási miniszter elrendelte áthelyezésemet a lipcsei kereskedelmi főiskolára, az számomra felért egy katasztrófával. Az Ön „megjelenése” előtt (talán még az után is?) Heinrichs professzornak, a rektornak minden ésszerű érvelés szemben sikerült kiverkednie „az oktatásban mérv-adó építőkocka-elvet”. (Meg is kapta érte a „Munka Zászlórendje” kitüntetését!) Némi egyszerűsítéssel: egy professzor két-három órát ad elő általában a kereskedelemről, a következő a belkereskedelemről, megint másvalaki a gazdaság szerkezetéről. Thiele professzornak sikerült is elfogadtatnia [...], hogy két órán keresztül tarthassa „Az önkiszolgálás és a szakos kiszközölés közötti különbség” című előadását. Valamikor később én is előadhattam volna valamit a kereskedelem finanszírozásáról. Szóval teljes elmebetegség volt. És abban az időben, anélkül, hogy kértem volna, Henschel docens lépett be a „tudományterületemre” (ez is új szóelemény volt), és be-

jelentette, hogy ő a fogyasztói javak árának specialistája [...]. Erre gyanút fogtam és Berlinben megfelelően tájékozott körökben kezdtem róla érdeklődni, s így tudtam meg: H. a Stasi munkatársa. Habilitációs munkája egy katasztrófa volt. Ő maga egy tanársegéddel (Mittenbacher) közös munkának nyilvánította. Amikor ezt kifogásoltam, kvázi „helyre tett”. Mivel azonban tudtam, hogy a Stasi embere, meg volt kötve a kezem.

Amikor végül is feladták ezt az építőkocka-örületet, akkor a szokásos stílusban lehetett előadást tartani „Népgazdaság” címmel. Én ezt már évekkor előbb javasoltam [...], mert lehetetlen volt, hogy a diákoknak külön magyarázzuk el a népgazdasági tervezést és a pénzgazdálkodást anélkül, hogy a nemzetgazdaságtan alapjait érintenénk. Az volt az álláspont, hogy az alapokat kielégítően hozza a politikai gazdaságtan. Budapesten azonban Riesz és Hagelmayer professzor a pénzügy tanszékről megerősítette azt a véleményemet, hogy a politikai gazdaságtan állítólagos törvényeivel gyakorlatilag semmit sem lehet kezdeni. [...] Így azután kigondoltam egy koncepciót arra, hogyan lehetne a két szakot, a népgazd. tervezést és a pénzgazdálkodást egyesíteni.

beállított hozzánk egy teológus barátunk, aki kicsit hasonlított rám. Elküldtem, nehogy valami baja legyen. Mondtam, itt járt a Stasi. Ő elsápadt és kirohant a házból. A stázisok utána. Én ezt másnap tudtam meg, amikor dühösen arról kezdtek faggatni, hogy a fenébe kerültem vissza a lakásunkba, hisz nem láttak kijönni onnan, ahová éjjel elrohantam. A sötétben összetévesztettek bennünket.

KJM: Képzeld, ha még az ikertestvéred is ott lett volna.

RUDOLF: Reggelente jelentkezniem kellett a rendőrségen. Másnap a villamoson találkoztam Jensszel, akit korábban kaptak el, de ezt akkor nem tudtam még. Meséltem neki, mi történt, holott előző nap figyelmeztettek, hogy ne beszéljek senkivel, de nekem eszem ágában se volt ezt tartani. Erre fel ő is elmesélte saját történetét. Máig sem tudom eldönteni, véletlen volt-e a találkozásunk vagy előre megtervezett ellenőrzés. Harmadnap az utcán összefutok a hálózatunk egy másik, ráadásul Berlinben dolgozó tagjával. Ő is

kifaggatott. Ez már kicsit sok volt a véletlenből. Feleségemen kívül nem bíztam már igazán senkiben, de azért nem törtem össze. Pedig Jens különösen jó barátom volt, ma is tartom vele a kapcsolatot, ő később bevallotta nekem, hogy valamikor lebukásunk után beszervezték. A másik fiú talán nem is volt téglá, nem tudom, az aktámban zavarosan írnak erről.

Sokáig úgy nézett ki, hogy csoportos államellenes összeesküvés lesz a vád, akkor ez 10-12 év börtönt is jelenthetett. Kisfiunk augusztusban született, a feleségemnek az ügy kipattanásakor rögtön elment a teje. Fogorvos barátnőnk, aki szintén Magyarországon végzett, azonnal mellénk állt: közölte, hogy ha engem benn fognak, ő tartja majd el a családomat.

KJM: Mikor tudtad meg, hogy barátod besúgó lett?

RUDOLF: Csak jóval később, amikor említettem neki, hogy meg akarom nézni az aktáimat. Figyelmeztetett, mi vár rám. Kiderült, azzal zsarolták, hogy beteg nővére gyermekeit nem adják

Benyújtottam a rektornak, aki még futólag se nézett bele, hanem azt mondta, hogy ezzel olyan különlegesen képzett szakembernek kell foglalkoznia, mint Fülle, a volt anyaggazdálkodási miniszter (akit doktori cím nélkül azonnal kineveztek professzorrá). Így is történt. Konceptiója a tervezési módszerek zavaros elegye volt, az első tervezetben Übermut professzor (Drezda), Stenzel professzor (Halle, Leuna) és én olyan fogalmakat mint bank, háztartás, hitel, stb. nem is találtunk, és ezt határozottan bíráltuk. [...] A dolog hetekig húzódott, míg végül Fülle benyújtotta a koncepciót a tudományos tanácshoz. Kupfernagel professzor, a tanács elnöke (szakterülete a számvitel) behívott bennünket, a három bírálót. Ahogy megegyeztünk, én voltam a bírálók szóvivője. A gazdaságtudomány állítólagos elitje (a rendszerváltás után hiányos szakmai felkészültségük miatt valamennyit elbocsátották) bölcsen hallgatott, mivel az elnök mellett ott ült a KB tudományos osztályának vezetője. Csak miután Kupfernagel közvetlenül véleménynyilvánításra szólított fel, akadt néhány „bátor” ember, aki ki merte jelenteni, hogy bírálatunkban esetleg „van valami”, a dolgot érdemes volna „még egyszer átgondolni”, és más hasonló óvatos nézeteket hangoztattak. Csak

a rektorunk hallgatott! Végül Fülle koncepcióját, mint alkalmatlant elvetették [...]. Lipcsébe hazafelé menet azután a rektor közölte, azért nem vett részt a vitában, mert új pozícióra van kilátása. Egyszóval: undorító botrány volt.

[...] Közben Henschel egész idő alatt arról fecsegett, hogy én „elhanyagolom az oktatási előkészületeket”. [...] Nem sokkal a tudományos tanács ülése után berendeltek a rektorhoz. Ott Seiffert személyzeti igazgató (különleges megbízatású Stasi-tiszt) egy rakás „hibát” vetett a szememre: lebecsülöm az FDJ-munkát [az NDK-beli KISZ – a ford.], elhanyagolom az oktatást [...], és aránytalanul élesen bíráltam egy érdemes kádert (ezen Füllét értették). Végül: „legfelsőbb helyen” (KB? Állambiztonsági Minisztérium?) komoly fenntartások vannak személyemmel szemben. Amikor rákérdeztem, hogy a többi bírálóval [...] szemben is vannak-e fenntartások, azt felelte: ez a felelés bizonyítja az én kispolgári lelkiületemet. (Ha Ön nem tapasztalta volna, az NDK-időkben ez igen súlyos vád volt egy párttag ellen). Azután felállt, és a rektort meg se kérdezve (pedig ő volt a főiskola „kormányzója”) azzal a megjegyzéssel távozott, hogy majd meglátják, mi történjék velem.

ki neki az árvaházból, hogy nevelhesse őket. Nem tudtam rá haragudni.

KJM: Pedig anno fegyveres szervezkedést is rád varrhattak volna.

RUDOLF: Sajnos igen, tartottam is tőle, mert akinél a „puskát” felfedezték, ami nem is volt igazi fegyver, csak egy cső, amit talált valahol, fargott hozzá egy puskatust és felrakta a falra. Levették, ballisztikai vizsgálatokat végeztek vele, „bebizonyították”, hogy fegyvernek minősül. Három évet kapott. Egy év után kirakták Nyugatra.

KJM: Mi volt a Stasi célja? Végül is az összeesküvés vádját elejtették, titeket kirúgtak az állásaitokból és a „fegyverbarát” haverodat először benn tartották, majd áttették a határon, de mintha kerülték volna a feltűnést. Úgy néz ki, elég volt nekik, hogy titeket, s rajtatok keresztül sokakat, jól megjíjsszenek.

RUDOLF: A hálózatot akarták felszámolni. Nekünk egyik célunk a terjeszkedés volt, szolidaritási akciót szerveztünk, kiáltványokat jelentettünk meg, több mint száz ember tartozott hozzánk,

Drezdában is volt csoport, értelmiségiek, többnyire párttagok. A hatalom úgy akart szétverni bennünket, hogy ne tudjunk újrászerveződni. Tartottak attól, hogy mi is összefogunk az evangélikus egyházzal. Engem pártvonalon nem lehetett megfogni, de tudták, hogy januárban lesz a kandidátusi védésem. Beszervezni meg képtelenek voltak. Tanulságos, amit rólunk, az általuk „Bűvár műveleti eljárásnak” nevezett akció megfigyeltjeiről írtak, a Stasi-aktából idézek: „...nagyon olvasott és intelligens emberekről van szó, akik politikai visszanyerése (*Rückgewinnung*) magas társadalmi ráfordítást is megérne. A részint nagyon is egyértelmű arrogancia és önhittség mellyel számos társadalmi problémáról ítéletet alkotnak, anélkül, hogy maguk valaha is társadalmilag konstruktív teljesítményeket mutattak volna fel, nem lehet akadálya ennek.” Rólam, akinek az „Autó” becenevet adták, meg azt mondják, hogy akár csoportunk összes tagjával, velem is „állandóan elbeszélgettek, hogy kimozdítsanak addig képviselt negatív-ellenséges ideológiai alapálláspontunkról. Ebben az összefüggés-

Egy nap múlva a személyzeti osztály vezetője megkérdezte, nem akarok-e „egészségi okokból” a „másodvonalba” visszalépni. Még ugyanazon a napon közölte velem Henschel, kész volna átvenni a tanszék vezetését, amennyiben én egészségi okokból erre már nem volnék képes. Egyszerűen Seiffert már megadta a menetírányt. Én azonban mindkét esetben kijelentettem, nem látok okot rá, hogy megváltoztassam a pozíciómat. Erre néhány nap múlva megint hívat a rektor. Egyedül volt, és az előszobájában sem volt senki. Ezért kifejezetten biztosított, hogy senki sem hallhat bennünket (!). Először arra próbált rávenni, hogy határoljam el magamat Fülle koncepciójának bírálattól. Amikor elfogadhatatlannak minősítettem, hogy megtagadjam a saját véleményemet, azt mondta: „Én ezt megértem, de: a kés, melybe bele fogsz szaladni, már vár rád.” Ezt a megjegyzést bizonyos fokig még bátornak is találtam. Azután azt tanácsolta, hogy írassam ki magam egy orvossal, hogy hosszabb ideig pihenhessek. Hát igen, világos volt, hogyan szervezték meg a dolgot. Vagy „kussolok”, vagy lefokoznak egy másik munkakörbe (1000 márkával kevesebb fizetéssel és elvesztem az értelmiségieknek járó nyugdíj-kiegészítést), vagy öngyilkos leszek, mint ahogy a hetvenes években ezt igen sok professzor meg

is tette, a házamban ketten is, hogy feleségüknek megmaradjon a jogosultsága a kiemelt nyugdíjra. (Ez tényleg megtörtént, és olyankor „az életből tragikus körülmények között eltávozott halottat” egyetemi delegáció, párttitkár jelenlétében, kísérte utolsó útjára, feltéve, hogy az özvegy megígérte, hallgat az öngyilkosságról.) Vagy pedig megpróbálom egyelőre kiírtni magamat. A személyzeti osztályvezető másnap mintegy véletlenül értesült róla, hogy „megbetegedésemről” tájékoztattam a rektort, s amikor összefutottunk a főiskolán, még egy „jó orvost” is javasolt. [...] Felhívtam, és kiderült, már tud mindent. Nem is vizsgált meg, csak telefonon beszélünk, de rögtön megszervezett egy időpontot a pszichoterápiai klinikán a Tauchnitzstrasse-én. Majdnem fél évig kezeltek ott, és utána félnapos próbaidőre visszahelyeztek a főiskolára (ami persze egy vicc főiskolai tanároknál). Ebben az időben csak a Gazdaságtudományi Tanszéken [a Lipcsei Egyetemen – a ford.] tartottam előadásokat. A főiskolán már teljesen leírtak. [...] Megint a klinikán kellett jelentkeznem, ahol közölték velem, hogy szakmai alkalmatlanságom miatt nyugdíjazási kérelmet adnak majd be. Hogy őszinte legyek, ezzel teljes mértékben egyetértettem. Nem volt más választásom.

ben megjegyzendő, hogy ezek a beszélgetések R. W. esetében semmiféle pozitív változáshoz nem vezettek.”

Amikor belátták, hogy semmilyen csábításuk és fenyegetésük nem vezet célra, nyakamba akasztották a vádat: tiltott fegyvertartás bejelentésének elmulasztása. Így nem kaptam erkölcsi bizonyítványt, nem tudtam megvédeni a disszertációm, és simán kirakhattak a főiskoláról. Az áttelepülési tervünk is három évre meghúzóult.

KJM: Szóval ha dutyiba nem is, de az NDK-ba bezártak.

RUDOLF: Politikai vádlott nem lettem, de amikor „puskás” barátom tárgyalásán elmondtam, hogy én szerveztem be a csoportunkba, a bírónőnek kellett leállítania: „ha így folytatja, maga is a vádlottak padján végzi”. Nem akarták az ügyünket nagydobra verni. A többiek vagy pártfegyelmet kaptak vagy kirúgták őket a pártból, esetleg az állásukból is, de csak azzal a feltétellel ejtették az államellenes szervezkedés vádját, ha nem szívárogi ki semmi a nyugati sajtóba. Tudo-

másom szerint így is történt. Már a berlinieket is megfenyegették, hisz őket korábban tartóztatták le, és mi Lipcsében semmit sem tudtunk erről. Egyikőjük se szólt. Fegyelmezett pártkatonák voltak. Én pedig kaptam egy *Strafbefehl*-t, ami tárgyalás nélküli büntetést jelent, és három évig rosvott múltúnak számítottam. Ezért csak megbízott gazdasági igazgató lehettem később.

KJM: Téged meddig puhítottak?

RUDOLF: Karácsonyig tartott a kihallgatás, majd február végéig próbáltak megoldozni: ha velünk tart, meglesz a kandidátusi és belátható időn belül Magyarországra költözhet a család. Mutatták, milyen sok pénzük van, hátha ez tetszik nekem. Az egyik stázis, aki velem foglalkozott, ráadásul kifejezetten szimpatikus pali volt, jólesett vele beszélgetni. Közölte velem az elején, hogy azt a kérdést, hogy kettőnk közül kinek van igaza, a történelem dönti majd el, egyelőre azonban a hatalom az ő kezében van. Azt hittem, soha nem szállnak le rólam, de végül, amikor sokadszorra is nemet mondtam, közönséges bűnözőt

A Stasi dossziékban több helyen is olvastam, hogy az Állambiztonsági Minisztérium „nagy operatív érdeklődést” tanúsít irányomban. Mindez még azelőtt volt, hogy kiváltam a kereskedelmi főiskoláról. Eszerint az egész akciót az Állambiztonsági Minisztérium irányította. De vajon honnan volt az érdeklődés?

1976 és 81 között különböző rendszerbíráló dolgozatokat írtam, amelyeket kalandos úton kijuttattam az NSZK-ba, anélkül, hogy erről a Stasi tudomást szerzett volna. Végül írtam egy kéziratot, amelynek „35 hiábavaló év” volt a címe. A Stasi azonban levélcenzúra és telefonlehallgatás segítségével 1980 októberében megállapította, hogy én vagyok a szerző. De nem vettek azonnal őrizetbe. Nyolc, a dossziémban említett titkos munkatársat állítottak rám „bizalmas nyomozás” céljából, közöttük Henschelt is, aki mellest a kereskedelmi főiskolán az ügynöki „támaszpont” vezetője volt. Az Állambiztonsági Minisztérium utasítást adott, hogy állítsanak fel rólam egy legendát. Ide tartozott, hogy mindent meg kellett tenni, hogy 1981. június 4-én bekövetkezett őrizetbe vételemet úgy állítsák be, mintha azt nem a Stasi, hanem az államügyészség rendelte volna el egy „felelősségteljes polgár”, felje-

lentésére vagy más módon. Ugyanígy döntöttek el, hogy – hasonlóan Havemann professzorhoz, az árendszerebírálóhoz – engem se helyezzenek vizsgálati fogságba. [Robert Havemann (1910–1982), az NDK-beli ellenzék vezető személyisége, 1976-tól haláláig házi őrizetben tartották – a ford.]

Az eljárás úgy fejeződött be, mint Havemannál, tehát pénzbírságot szabtak ki. Utána a vizsgálati szakaszban már célratörőbb próbálkozások történtek annak érdekében, hogy beszervezzenek a Stasiba. Mivelhogy én mindig „félrehallottam” vagy világosan elutasítottam az ajánlatokat, azzal kezdtek zsarolni, hogy először megfosztanak tudományos címetől, egyetemi rangomtól, majd elveszik az értelmiségieknek járó nyugdíjellátást. Ez utóbbit úgy rendezték, hogy kifejezetten biztattak: látogassam meg Nyugaton élő nővéreimet 70. születésnapján. Szeptember 29-én az éjszakai vonattal elutaztam Euskirchenbe, ahova feleségem megtelefonálta, hogy (30-án) levelet talált a postaládában, melyben a nyugdíjkiegészítés megvonásáról tájékoztatnak. Mivel gyanítottuk, hogy ez be fog következni, feleségem rögtön utánam jött Euskirchenbe. Számítottunk erre az esetre. Megérte, hogy feleségem a házban, tudva, hogy ott Stasi munkatársak is laknak,

csináltak belőlem. Aktáimból kiderül, hogy ügyünket magyar kollégáknak sem adták ki, amikor a nyolcvanas évek közepén itt akartak be-szervezni és érdeklődtek felőlem. Nem lehetett a két cég nagyon jóban akkor már.

KJM: Komolyan próbálkozott nálad a három-per-nemtudomhányas?

RUDOLF: Á dehogy, máig emlékszem, 1986-ban történt, stílszerűen a Barátság Sörözőben adtak nekem randevút, a November 7 tér mellett. A BM-es tiszt, aki eljött, a telefonban még mint német szakértő mutatkozott be, itt meg arra kért, hogy beszéljek neki nyugat-berlini kollégáimról. Különösen az egyik professzor érdekelte. Mondtam, kérdezze meg Kádár Bélát vagy Csikós Nagyot, ők jobban ismerik. A sörömet sem engedtem neki kifizetni. Azóta nem láttam.

KJM: Kicsit előre szaladtunk. Mielőtt visszajön-nének Magyarországra, még lehúzol három évet az élelmiszer-nagykereskedelemben.

RUDOLF: Igen, mehettem egy nagyker cég rö-

vidital-raktárába ládákat emelgetni, mint mondták, „át lettem helyezve a gyakorlatba” (*wurde in die Praxis umgesetzt*). Ez ajánlatba csomagolt pa-rancs volt, máshol nem is próbálkozhattam volna. A raktári kommissiózás szűken három hónapig tartott. Jóba lettem a raktárvezetővel. Segítettem neki számos gazdasági kérdés megoldásában. Fel-ajánlotta nekem az akkor épp betöltetlen raktár-közgazdász állást, amit örömmel elfogadtam. Alig tudtam már mozogni, nagyon fájt a hátam a rako-dástól, még a sportsérüléséből kifolyólag, de per-sze a feladat is érdekelt. Együtt rendbe tettünk jó néhány gazdasági folyamatot, új bérrendszert dol-goztam ki, nagyon sok pénzt takarítottunk meg a cégnek. Ezt feljebb is észrevehették, mert egy év elteltével a vállalat mind a tizenkét raktárának fő közgazdásza lettem, osztályvezetői rangban. Majd főosztályvezető, és megbízott gazdasági igaz-gató. A személyzetis, aki a feje búbjáig stázis volt, meg az igazgató, Voss-nak hívták, magyarul, ugye, jól hangzik a neve, alig akartak elengedni, amikor három év után, újra teljes jogú keletnémet állam-polgárként mondtam nekik: megyünk Pestre.

„kétségbeesve” panaszkolta, hogy kiutazási engedélye lejárt, és így nem tud velem jönni. Jóllehet, volt még egy szabad utazási napja, és így sikerült neki is át-lépnie a határt, és eljönni hozzám, annak örvén, hogy „beteg unokatestvérét” látogatja meg egy nap-ra Hünfeldben. És tényleg nem ellenőrizték a hatá-ron. A Stasi arra spekulált, hogy a volt professzor visszatér „nagyvonalúan” engedélyezett utazásáról, és megtudja, majdnem 2000 márkás nyugdíja he-lyett mostantól már csak 350 márkája van, miáltal, ahogy ezt már többször is javasolták, végre kényte-len lesz igénybe venni „az esetleges méltánytalan in-tézkedések” esetére többször is felajánlott segítséget.

A Stasi nem adta fel. Arra kötelezték a fiamat, tudassa velünk, „Berlinben” készen állnak, hogy az NSZK-ba való „áttelepülésünket legalizálják”. Utá-nunk küldenék a háztartásunkat és megengednék, hogy Lipcsében élő gyerekeinket és unokáinkat látogathassuk. A törvény azonban nem ismerte az ef-fajta „legalizálást”, ilyesmit csak a Stasi tehetett le-hetővé. Ezért nem mentünk bele. Akkor jött egy te-lefonhívás (1984 elején) Bonnból, az NDK „Ál-landó Képviseléről”. Menjünk oda, és személye-sen vegyük át „az NDK állampolgárságunk meg-fosztásáról szóló ügyiratot”, és az átvételt írásban

igazoljuk. De ez is csak egy csapda volt, amire ko-rábban az Alkotmányvédelem [az NSZK állambiz-tontsági szerve – a ford.] már figyelmeztetett. Tehát, mint a Szövetségi Köztársaság polgára, kikértem magamnak az efféle zaklatásokat. (Néhány évvel később Meissner professzort, az NDK Tudományos Akadémiájáról sikerült csapdába csalniuk. Mün-chenben már volt lakása, megvoltak a nyugat-német papírjai is, és többször is jelentett az ottani hírszer-zésnek. Egyszer csak látjuk a tévében, hogy Meissner professzor az Állandó Képviselaten elmagyarázza: „legjobb vágya”, hogy visszautazhassék az NDK-ba. Ezután pedig Vogel ügyvédet láttuk, amint Meissner-rel diadalmasan átlépi az NDK határát).

Hogy mindez miért is történt? Az Állambiztonsági Minisztérium „a politikai-ideológiai diverzió központ-jában önkéntes munkatársként működő befolyásüg-y-nökök” akart belőlem csinálni. Miután a Stasi pró-bálkozásai csődöt mondtak, 1984-ben azt kezdték terjeszteni rólam, hogy meghaltam. (Másolatok.)

A további másolatokból láthatja, hogy anélkül, hogy Ön ezt tudhatta volna, megpróbálták arra használni, járuljon hozzá a „leleplezésemhez”. [...]

FORDÍTOTTA DUNAI ANDREA